

กระบวนการตรวจสอบข่าวลวงในระดับภูมิภาค : กรณีศึกษาจากศูนย์ข้อมูล ตรวจสอบข่าวลวง จังหวัดอุบลราชธานี

Regional Fake News Verification process: a Case Study of the Ubon
Ratchathani Fake News Verification Center

นิษฐา หุ่นเกษม¹ นิสารัตน์ วิลัยลักษณ์² และสุเม็นตรา พัฒชนะ³
Nitta Roonkaseam, Nisararat Wilailuk and Sumeentra Phatchana

Received: November 13, 2023

Revised: December 27, 2023

Accepted: January 07, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการตรวจสอบข่าวลวงของศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวง จังหวัดอุบลราชธานี ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ ได้แก่ ผู้ดำเนินงานของศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวง จังหวัดอุบลราชธานี และตัวแทนจากอีสานโคแฟคที่มีบทบาทสำคัญในกระบวนการตรวจสอบข่าวลวง จำนวน 2 คน ตัวแทนจากโคแฟค (ประเทศไทย) และตัวแทนจากสำนักสร้างเสริมระบบสื่อและสุขภาวะทางปัญญา (สำนัก 11) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) จำนวน 3 คน และสังเกตการณ์กิจกรรมในระหว่างเก็บรวบรวมข้อมูล จำนวน 3 กิจกรรม เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างและแบบสังเกตการณ์กิจกรรม ผลการวิจัย พบว่า กระบวนการตรวจสอบข่าวลวงในระดับภูมิภาคของศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวง จังหวัดอุบลราชธานี มีลักษณะดังนี้ 1) แหล่งที่มาของข่าวลวง มาจากช่องทางการสื่อสารของสื่อท้องถิ่นที่ผู้ดำเนินงานรับผิดชอบ หรือการสอบถามข้อมูลจากคนในพื้นที่โดยตรง 2) วิธีการตรวจสอบข้อเท็จจริงและคัดกรองข้อมูลลวง มีทั้งการติดตามข้อมูลจากแหล่งข่าวโดยตรง และการ

¹⁻² มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร; Phranakhon Rajabhat University

³ นักวิจัยอิสระ; non-affiliated researcher

ติดตามข้อมูลสืบเสาะต่อผ่านช่องทางการสื่อสารออนไลน์อื่น ๆ และ 3) การขยายผลข้อมูลการตรวจสอบข่าวลวง มีทั้งสื่อสารผ่านฐานข้อมูลโคแฟคส่วนกลาง และช่องทางการสื่อสารของพื้นที่ เช่น Ubon Connect หรือไลน์แชทบอท งานวิจัยนี้เสนอแนะให้ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวงในระดับภูมิภาคกับหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อการทำงานร่วมกัน ควรสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการตรวจสอบข้อเท็จจริงและปลูกฝังความรู้เท่าทันสื่อรู้เท่าทันข่าวลวงแก่ประชาชน ควรต่อยอดประเด็นการวิจัยโดยให้เปรียบเทียบกระบวนการทำงานเพื่อตรวจสอบข่าวลวงกับองค์กรอื่น ๆ ทั้งในระดับภูมิภาคอื่น ๆ ในประเทศไทย และองค์กรต่างประเทศ รวมถึงศึกษาพฤติกรรมของผู้เผยแพร่ข่าวลวงและบทบาทของภาครัฐและภาคประชาสังคมในการแก้ไขปัญหาข่าวลวง เพื่อให้ได้แนวทางในการแก้ไขปัญหาข่าวลวงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: ข่าวลวง, ภูมิภาค, ศูนย์ตรวจสอบข้อมูลข่าวลวง, อุบลราชธานี

Abstract

This research article aimed to study and analyze the fake news verification process of the Fake News Verification Center in Ubon Ratchathani Province. Key informants included the operators of the Fake News Verification Center in Ubon Ratchathani Province and representatives from Isan Cofact who played an important role in the fake news verification process; 2 representatives from Cofact (Thailand) and 3 representatives from the Office of Media and Intellectual Health Promotion (Office 11), Thai Health Promotion Foundation (Thai Health). Three activities were observed during data collection. The research instruments were semi-structured interviews and activity observation forms. The results of the research found that the fake news verification process at the Regional Fake News Verification Center in Ubon Ratchathani Province had the following characteristics: 1) the source of fake news came from the communication channels of local media that the operators were responsible or by asking for information from people in the area directly; 2) methods for checking facts and filtering false information included following up on information from sources directly and following up on information through other online communication channels; 3) expanding the information on fake news checking, both

through the central Cofact database and local communication channels such as Ubon Connect or LINE chatbot. This research recommended promoting cooperation between the regional fake news verification center and other relevant agencies for collaboration. Knowledge and understanding about fact verification should be created and media literacy should be instilled in the public. The research topic should be further developed by comparing the working process for fake news verification with other organizations in other regions in Thailand and international organizations, including studying the behavior of fake news publishers and the roles of the government and civil society in solving the fake news problems in order to obtain guidelines for solving the fake news problem effectively.

Keywords: Fake News, Region, Fake News Verification Center, Ubon Ratchathani

บทนำ

การแพร่ระบาดของโควิด-19 ได้ส่งผลให้เกิดข่าวลวงในสื่อสังคมออนไลน์จำนวนมาก องค์การอนามัยโลกได้เตือนให้ระวังปรากฏการณ์ “Infodemic” โดยศัพท์ Infodemic นี้มาจากคำว่า Information (ข้อมูล) กับ Pandemic (โรคระบาด) ซึ่งเป็นการแพร่กระจายของข้อมูลข่าวสารจำนวนมากทั่วโลกอย่างรวดเร็วเช่นเดียวกับการแพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19 (พรณวดี ชัยกิจ และ สุมนทิพย์ จิตสว่าง, 2564)

เมื่อ “ข่าวลวง” เริ่มแพร่กระจายบนสื่อสังคมออนไลน์มากขึ้น การตรวจสอบข้อเท็จจริงจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากยิ่งขึ้นตามมาด้วย โดยเฉพาะการทำงานของสำนักข่าวและองค์กรอิสระจากหลายหน่วยงานที่ได้มีส่วนร่วมในการเปิดโปงเพื่อต่อสู้กับการเผยแพร่ข้อมูลเท็จจำนวนมาก อย่างไรก็ตาม ผู้ที่ทำหน้าที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงเหล่านั้นจะประสบความสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อพวกเขาได้รับความไว้วางใจจากผู้รับสารจากปฏิบัติการตรวจสอบข้อมูลข่าวสารที่โปร่งใสและเชื่อถือได้ (Humprecht, E., 2020) ทั้งนี้ การที่จะเข้าใจระบบนิเวศของการส่งต่อหรือแชร์ข้อมูลข่าวสารผิด ๆ ออกไปนั้น ควรจะต้องทำความเข้าใจกับประเภทของข่าวสาร ข้อมูลเท็จ รวมถึงแรงจูงใจของคนทำ และเนื้อหาเหล่านั้นว่าแพร่กระจายไปได้อย่างไรด้วย “ข้อมูลข่าวสารเท็จบางเรื่อง ผู้รับก็ทราบดีว่าเป็นเรื่องไม่จริง แต่ก็อยากจะแชร์กันซ้ำ ๆ โดยคนที่ถูกล้อเลียน หรือถูกเสียดสีไม่ซ้ำด้วย กลับรู้สึกอาย ถูกดูหมิ่น ถูกประจาน ถูกเกลียดชัง ก็จะกลายเป็น Cyber Bullying (การข่มเหงรังแกซ้ำซาก

ด้วยภาพหรือข้อเขียนผ่านสื่อออนไลน์ ที่สร้างความอับอาย และเจ็บปวด แก่ผู้ตกเป็นเหยื่อ (ศัพท์นิเทศศาสตร์ฉบับราชบัณฑิตยสภา) หรือ Hate Speech (ประทุษวาจา) ได้ อีกประเภทหนึ่งได้แก่เนื้อหาที่นำไปสู่ความเข้าใจผิดซึ่งอาจทำด้วยความตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ได้ (มานิจ สุขสมจิตร, 2564; Wardle, C., 2017)

โคแฟค (ประเทศไทย) ได้รับการสนับสนุนการดำเนินงานจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) และภาคีที่ร่วมก่อตั้ง อาทิ สถาบันเซนจิวชั่น บริษัทโอเพ่นให้ภาคประชาสังคมได้ร่วมกันรายงานและตรวจสอบข้อมูลข่าวสารที่กระทบต่อสุขภาพของประชาชนในภาวะที่เกิดโรคระบาดโควิด-19 โดยใช้ทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ (Digital Literacy) ผนวกกับวารสารศาสตร์ (Journalism) ในการสืบค้นข้อมูล (Verification) การตรวจสอบข้อเท็จจริง (Fact-Checking) และการหักล้างข้อมูลเท็จ (Debunking) ด้วยเชื่อมั่นในพลังของภาคพลเมือง ให้ทำหน้าที่เป็น “Corrector” หรือผู้ตรวจสอบข่าวแก้ไขข่าวลงด้วยตนเอง เพื่อยับยั้งข่าวลวงที่เผยแพร่โดยผู้ปล่อยข่าวลวงหรือ “Spreader” ในกรณีที่เป็นบุคคลธรรมดา และ “Super Spreader” ในกรณีที่เป็นคนปล่อยข่าวลวงที่มีชื่อเสียงทางสังคมที่ทำให้ข่าวลวงนั้นแพร่กระจายวงกว้างอย่างรวดเร็ว ที่ต้องเป็น “Super Corrector” ในการมาแก้ไขข่าวสารที่ทำให้เข้าใจผิดวงกว้างเช่นกันจึงจะลดทอนการแพร่ระบาดข้อมูลได้ เพื่อให้เกิดการขยายพลเมืองดิจิทัลให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น โคแฟค (ประเทศไทย) จึงได้พัฒนาศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวงในระดับภูมิภาคเพื่อให้ได้อาสาสมัครตรวจสอบข่าวลวงเพิ่มมากขึ้นตามสโลแกนที่วางไว้ว่า “Everyone Is A Fact Checker”

ศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวงในระดับภูมิภาคของโคแฟค (ประเทศไทย) ประกอบด้วย 7 ศูนย์ข้อมูล ได้แก่ อุบลราชธานี เชียงใหม่ พะเยา ภูเก็ต เครือข่ายผู้บริโภคนสงขลา ชลบุรี และตราด สำหรับการเลือกศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวง จังหวัดอุบลราชธานี ดำเนินการโดยนายสุชัย เจริญมุขยพันธ์ ผู้ก่อตั้งสื่อภาคประชาสังคม เพจ Ubonconnect นั้น เนื่องจากเป็นศูนย์ตรวจสอบข้อมูลที่ดำเนินการได้ประสบผลสำเร็จที่สุด ทั้งการตรวจสอบข่าวลวงและการนำเสนอข้อมูลที่ผ่านการตรวจสอบข้อเท็จจริงเรียบร้อยแล้ว (นิษฐา หรุ่นเกษม, นิศารัตน์ วิไลลักษณ์ และสุนันทรา พัฒชนะ, 2565) นอกเหนือจากนั้นแล้ว การเลือกศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวงในระดับภูมิภาคของโคแฟค (ประเทศไทย) โดยใช้ศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวง จังหวัดอุบลราชธานี เป็นกรณีศึกษานั้น ยังประกอบด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้ กล่าวคือ 1) เป็นศูนย์ตรวจสอบข้อมูลที่ดำเนินการได้ประสบผลสำเร็จมากที่สุดในการตรวจสอบข่าวลวงได้อย่างถูกต้อง รวดเร็ว อีกทั้งยังมีการนำเสนอข้อมูลที่ผ่านการตรวจสอบข้อเท็จจริงเรียบร้อยแล้วได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ 2) มีเครือข่ายความร่วมมือ

ที่เข้มแข็งกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ทำให้สามารถเข้าถึงข้อมูลและแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย เป็นประโยชน์ต่อการตรวจสอบข่าวลวง

บทความวิจัยนี้จะนำเสนอเรื่อง “การตรวจสอบข่าวลวงในระดับภูมิภาค : กรณีศึกษา ศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวง จังหวัดอุบลราชธานี” เพื่อช่วยเสริมสร้างความเข้าใจในกระบวนการตรวจสอบข้อมูลข่าวลวงในระดับภูมิภาคได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวง จังหวัดอุบลราชธานีเป็นกรณีศึกษา รวมถึงเพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนา ขยาย และประยุกต์ใช้กับศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวงอื่น ๆ ในระดับภูมิภาคได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพในอนาคต

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการตรวจสอบข่าวลวงในระดับภูมิภาคของศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวงในระดับภูมิภาคของโคแฟค (ประเทศไทย) จังหวัดอุบลราชธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการศึกษากรณีศึกษา (Case Study) ศึกษากระบวนการตรวจสอบข่าวลวงในระดับภูมิภาคของศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวงในระดับภูมิภาคของโคแฟค (ประเทศไทย) จังหวัดอุบลราชธานี

ประชากรและผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญในการวิจัย ได้แก่ ภาคนิพนธ์งานของศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวงในระดับภูมิภาคของโคแฟค (ประเทศไทย) จังหวัดอุบลราชธานี โดยคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากภาคีผู้รับผิดชอบดำเนินงานของศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวงในระดับภูมิภาคของโคแฟค (ประเทศไทย) จังหวัดอุบลราชธานี ตัวแทนจากอีสานโคแฟคที่มีบทบาทสำคัญในกระบวนการตรวจสอบข่าวลวง จำนวน 2 คน รวมถึงตัวแทนจากโคแฟค (ประเทศไทย) และตัวแทนจากสำนักส่งเสริมระบบสื่อและสุขภาวะทางปัญญา (สำนัก 11) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) จำนวน 3 คน และการสังเกตการณ์กิจกรรมในระหว่างเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ กิจกรรมปฏิบัติการ COFACT อุบลฯ ที่อยากเห็น กิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการ สองปีโคแฟค ก้าวต่อไป (ไหนดี) และกิจกรรมประชุมสรุปกิจกรรมเครือข่ายตรวจสอบข่าวลวงระดับชุมชน

เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เจาะลึกแบบกึ่งโครงสร้าง และแบบสังเกต เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับกระบวนการทำงาน ขั้นตอนการ

ตรวจสอบข้อมูล และเครื่องมือที่ใช้ในการตรวจสอบข่าวลวง ในการสัมภาษณ์เจาะลึกแบบกึ่งโครงสร้าง คณะผู้วิจัยได้เตรียมคำถามที่จะสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้า เช่น กระบวนการทำงานของศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวง ขั้นตอนการตรวจสอบข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการตรวจสอบข่าวลวง ฯลฯ ตลอดจนมีการจัดบันทึกข้อมูลสำคัญที่เกิดขึ้นในระหว่างการสัมภาษณ์เพื่อใช้อ้างอิงภายหลังอีกด้วย สำหรับการสังเกต คณะผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการสังเกตให้ครอบคลุมกระบวนการทำงานของศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวง โดยเฉพาะผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับ “คน” หรืออาสาสมัครตรวจสอบข่าวลวงในพื้นที่ ผ่านการแสดงออกและคำพูด เพื่อช่วยให้เข้าใจกระบวนการทำงานและผลลัพธ์จากการดำเนินงานตรวจสอบข่าวลวงระดับชุมชนได้ดีขึ้น

สรุปผลการวิจัย

กระบวนการตรวจสอบข่าวลวงในระดับภูมิภาคของศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวงในระดับภูมิภาคของโคแฟค (ประเทศไทย) จังหวัดอุบลราชธานี รายละเอียดดังต่อไปนี้

การตรวจสอบข่าวลวง

กระบวนการดำเนินงานในการตรวจสอบข่าวลวง พบว่าเป็นการตรวจสอบข่าวลวงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ตามข้อตกลงที่ได้ทำไว้กับโคแฟค (ประเทศไทย) รวม 118 เรื่อง “การตกลงจากโคแฟคก็ให้ทำข่าวเดือนละ 30 เรื่องต่องวด ผมทำแล้วร่วมทั้งหมด 118 เรื่อง” โดยข่าวลวงที่ได้มานั้น พบว่า มีที่มาจากทั้งจากการสอบถามข้อมูลโดยตรงและจากช่องทางการสื่อสารของสื่อท้องถิ่นที่ผู้ดำเนินงานรับผิดชอบ กล่าวคือ การสอบถามข้อมูลโดยตรงจากคนในพื้นที่ ในระหว่างการทำงานข่าว/สื่อสารในพื้นที่ การสอบถามข้อมูลหลังบ้านจากผู้ติดตามเพจ Ubon Connect และ การสอบถามข้อมูลในกลุ่มไลน์แซทบอท ซึ่งเป็นช่องทางการสื่อสารของพื้นที่ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของภัยพิบัติ และเรื่องของโควิด

“ทุกอย่างมาจากประชาชนถามมาทั้งสิ้นเลย ...จาก 3 - 4 แหล่ง ก็คือเตือนภัยพิบัติโควิด เพจ Ubon Connect โดยตรง หรือว่าถามจากช่องทางอื่น ๆ เช่นมาในไลน์ในอะไรอย่างนี้”

“เพจอุบลคอนเนกเป็นหนึ่งในอีสานเป็นต้นแบบในที่วิชุมชน ในเพจก็จะมีคนสอบถามข่าวอยู่เรื่อย ๆ เมื่อมีคนถามว่าเราก็ตอบ เราก็อ่านเรื่องนี้มาที่บ้านของโคแฟคใส่คำถามและหาคำตอบ”

ตัวอย่างประเด็นข้อมูลข่าวลวงที่ตรวจสอบที่เกี่ยวข้องกับประเด็นโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) เช่น

1. ข่าวลวงว่ามีการเกิดคลัสเตอร์โควิด-19 ที่สถานศึกษาแห่งหนึ่ง
2. ข่าวลวงเรื่องการฉีดวัคซีนฟรีกว่า 35,000 โดสแบบไม่ต้องจอง
3. ข่าวลวงเรื่องของผู้มาร่วมงานกฐินที่วัดแห่งหนึ่งติดโควิดจากการเข้าร่วมงาน

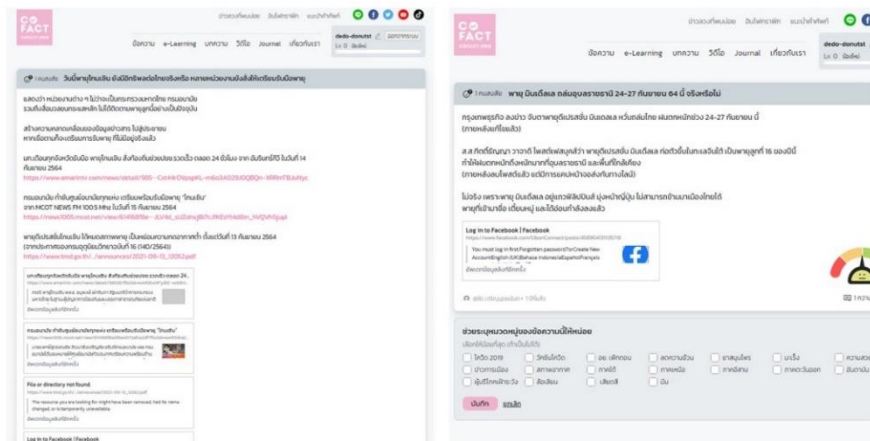
กระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงและคัดกรองข้อมูลลวงเหล่านั้น พบว่ามีทั้งการติดตามข้อมูลจากต้นตอหรือแหล่งข่าว และการติดตามข้อมูลสืบเสาะต่อผ่านช่องทางสื่อสารออนไลน์อื่น ๆ ทั้งนี้ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับผู้ดำเนินงาน ทำให้พบว่า ความเป็นสื่อมวลชนและเป็น “คนที่ทำงานเพื่อชุมชน” มีทักษะการทำงานสื่อแบบมืออาชีพทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น ที่ทำงานมานานในพื้นที่จึงทำให้มีความสามารถในการ “การต่อสาย” เพื่อตรวจสอบข้อมูลในพื้นที่ได้ง่าย และคลี่คลายข่าวลวงได้เร็ว

“ส่วนใหญ่ก็จะตรวจสอบจากต้นตอเลย เนื่องจากเราเป็นนักข่าวในท้องถิ่นอยู่แล้วเราก็สามารถจะเชื่อมถึงผู้ว่าฯ เชื่อมถึงนายกฯ เชื่อมถึงกรมอุตุฯ”

อย่างไรก็ตาม ข้อมูลจากการเข้าร่วมสังเกตการณ์ในเวทีกิจกรรมที่ศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวง จังหวัดอุบลราชธานี ได้จัดขึ้น ทำให้พบว่ายังมีปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานตรวจสอบข่าวลวง โดยอุปสรรคที่พบนั้นพบว่าเป็นเรื่องของบริบทสื่อ ในลักษณะของ “สื่อนามิข่าวลวง” ในช่องทางการสื่อสารออนไลน์

“โลกมันเปลี่ยนไป บริบทของสังคมเปลี่ยนไป บทบาทของโซเชียลมีเดียเข้ามา ข่าวสารเหมือนสื่อนามิ ซึ่งจะเอามาแบบ 24 ชั่วโมง ทุกที่ทุกเวลา เพราะฉะนั้นเรากลายเป็นผู้เสพข่าวสาร 24 ชั่วโมง เมื่อข่าวสารมันเยอะแน่นอนว่าด้านหนึ่งมันเป็นบวก โทรศัพท์ที่อยู่ในมือมันอำนวยความสะดวกในการใช้ชีวิต แต่อีกด้านหนึ่งทางลบ คือ กลุ่มมิจฉาชีพ”

“เราได้ข้อสรุปว่าหยุดข่าวลวงหยุดยากมาก คนผลิตข่าวลวงก็เหมือนกับคนที่ผลิตยาบ้า ที่นำมาขายแล้วเอาเงินเข้ากระเป๋าตัวเอง เอาดีเข้าตัวเอาชั่วเข้าคนอื่น เพราะฉะนั้นเราหยุดข่าวลวงไม่ได้ ผมก็เลยชวนชาวบ้านเขาสร้างความจริงซะเลย ไม่อยากให้ข่าวลวงที่มันลอยในอากาศมันกดหัวเรา แล้วทำให้ชาวบ้านแตกตื่นกัน”

ภาพที่ 1 ตัวอย่างการตรวจสอบข้อมูลข่าวลวงของศูนย์ตรวจสอบข้อมูลข่าวลวง จังหวัดอุบลราชธานี

การขยายผลข้อมูลข่าวลวงที่ผ่านการตรวจสอบแล้ว

สำหรับการขยายผลข้อมูลข่าวลวงที่ผ่านการตรวจสอบแล้ว ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์จากการจัดกิจกรรมของศูนย์ตรวจสอบข้อมูลข่าวลวง จังหวัดอุบลราชธานี ทำให้ได้พบว่า มีการขยายผลข้อมูลการตรวจสอบข่าวลวง โดยนำข้อมูลข่าวลวงที่ได้ตรวจสอบแล้วลง ข้อมูลทั้งฐานข้อมูลโคแฟกส์กลาง และช่องทางการสื่อสารของพื้นที่อุบลราชธานีเพิ่มเติม เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องของข่าวลวงในพื้นที่ เช่น Ubon Connect หรือไลน์แชทบอทของพื้นที่ เช่น กลุ่มเตือนภัยพิบัติของจังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น

ภาพที่ 2 ตัวอย่างการทำกราฟิกเผยแพร่ในเพจ Ubon Connect อุบลคอนเนก

“ประเด็นเด่น ๆ น่าสนใจ เราก็ตั้งรายการว่าแล้วเรื่องจริงมันเป็นอย่างไ ก็จะมี เรื่องแรกที่จะคุยกันคือ กรณีของการตรวจโควิดเชิงรุกในอุบลเราเลยเอามาลงหลังบ้านใน โศแฟคด้วย และข้อมูลที่เหลือเราก็ลงในรายการให้ชาวบ้านรับรู้ด้วย อย่างนี้เป็นต้น และ เอามาออกทางเพจด้วย”

ผลลัพธ์จากการดำเนินงาน

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และเข้าร่วมสังเกตในกิจกรรม พบว่าผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจาก กระบวนการดำเนินงานในการตรวจสอบข่าวลวงและนำเสนอข้อมูลข่าวลวงที่ผ่านการตรวจสอบแล้ว ของศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวง อุบลราชธานี ส่งผลให้ปริมาณการตรวจสอบข่าวลวงในระดับ ภูมิภาคมีเพิ่มมากขึ้น สามารถสร้างความตระหนักรู้ในเรื่องข่าวลวงให้กับประชาชนในพื้นที่ได้ และ ผลลัพธ์ในด้านของการยกระดับทักษะการตรวจสอบของชาวปทุมของประชาชนในพื้นที่ รายละเอียดดังต่อไปนี้

การตรวจสอบข่าวลวงมีปริมาณเพิ่มมากขึ้น ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ทำให้ได้พบว่า ผล จากกระบวนการตรวจสอบข่าวลวงทำให้มีการตรวจสอบข่าวลวงจากพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีเพิ่ม มากขึ้น และผลนั้นส่งผลต่อเนื่องถึงการทำให้เรื่องลวงได้รับการสื่อสารและส่งต่อการ คลี่คลายว่า “แล้วเรื่องจริงเป็นอย่างไร” และเกิดความคลี่คลายในระดับชุมชน “การนำเสนอความ จริงทำให้ชาวเท่ใจอ่อนแอ” นอกเหนือจากนั้นแล้ว ผลจากการตรวจสอบข่าวลวงของศูนย์ข้อมูล ตรวจสอบข่าวลวง จังหวัดอุบลราชธานี ยังส่งผลอย่างมีนัยต่อการเพิ่มจำนวนของชาวพื้นที่ใน ฐานข้อมูลโคแฟคส่วนกลางอีกด้วย

“ขั้นตอนการดำเนินงาน การตรวจสอบข่าวลวงที่เกิดขึ้นในชุมชนต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นใน จังหวัดอุบลฯ หรือภาคอีสาน ไม่น้อยกว่า 60 เรื่องต่อปี นำเสนอข้อมูลข่าวสารที่ผ่านการ ตรวจสอบแล้วเผยแพร่ในช่องต่าง ๆ ของพื้นที่ รวมถึงนำข้อมูลลงในฐานข้อมูลโคแฟคด้วย โดยมีสัดส่วนเนื้อหาข่าวลวงที่เกิดขึ้น 70% แต่ของเราเกือบ 100% เลยนะ”

การสร้างความตระหนักรู้ในเรื่องข่าวลวงให้กับประชาชนในพื้นที่ รวมถึงในเรื่องของ “การตรวจสอบความจริงร่วมกัน” ในลักษณะของ “ปัญญารวมหมู่” ส่งผลต่อความรู้ที่เพิ่มขึ้นจาก กระบวนการตรวจสอบข่าวลวง และการรู้เท่าทันและไม่เชื่อในข่าวลวง และการขยายผลสู่คนใน พื้นที่และเพจหรือสื่ออื่น ๆ ในการติดตามเรื่องราวนี้ต่อ

“อาวุธทางปัญญาจะเป็นการทำลายเพชฌัญญูไปโดยปริยาย โดยที่เราไม่ต้องไปเหนี่ยวอีกเลย เพราะประชาชนมีปัญหาแล้วเนี่ยเขาก็จะไม่เชื่อข่าวลวงแล้ว”

การยกระดับทักษะการตรวจสอบของข่าวปลอม การมีส่วนร่วมในการสอบถามข้อมูลใน Open Chat ของกลุ่มไลน์ หรือช่องทางหลังบ้านของเพจ Ubin Connect ในกระบวนการตรวจสอบข่าวลวงของพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี ยังส่งผลถึงการเสริมสร้างทักษะในการตรวจสอบข่าวลวง/ข่าวจริงของพื้นที่ ในลักษณะของการยกระดับความรู้และการเรียนรู้ หรือ “ติดอาวุธทางปัญญา” จากการเรียนรู้ร่วมกันในการตรวจสอบข่าวปลอม และความพยายามในการให้ประชาชนในพื้นที่ได้ “หัดเรียนรู้ด้วยตนเอง”

“ผมก็พยายามหัดให้เขาเรียนรู้ด้วยตัวเอง เช่น การพยากรณ์ ผมไม่ได้พยากรณ์เองนะ ผมเอามาจากอูๆ ผมเอามาจาก YR พยากรณ์ พอมีคนมาถามป๊อผมก็จะให้เขาโหลดแอปพลิเคชันนั้นแล้วคุณก็ไปพยากรณ์ด้วยตัวเองได้เลย เราก็พยายามหัดให้เขา”

“ให้คนได้เรียนรู้ด้วยว่าความจริงไม่ได้มีหนึ่งเดียว เพราะฉะนั้นคุณต้องระมัดระวังคำพูดของคุณให้มาก โดยเฉพาะคำพูดเป็นสื่อที่ออกไปสู่คนเยอะ ๆ เราก็ต้องระมัดระวังมาก”

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการตรวจสอบข่าวลวงในระดับภูมิภาคของศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวงในระดับภูมิภาคของโคแฟค (ประเทศไทย) จังหวัดอุบลราชธานี มีประเด็นอภิปรายผลดังต่อไปนี้

ข่าวลวงในสภาวะวิกฤตจากเหตุการณ์โรคระบาด

ผลการวิจัย พบว่า ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ที่ Fact-checker หรือผู้ดำเนินงานของศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวงได้รับมานั้น มีลักษณะทับซ้อนกับข่าวสารจากส่วนกลางและภูมิภาคอื่น ๆ โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ปรากฏการณ์นี้อาจอธิบายได้จากปัจจัยหลายประการ เช่น การระบาดของโควิด-19 ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ระดับโลกที่ส่งผลกระทบต่อทุกประเทศทั่วโลก เป็นผลให้ข่าวลวงที่เกี่ยวข้องกับโควิด-19 แพร่กระจายไปทั่วโลก เพียงแต่ว่าสถานการณ์และตัวละครที่เกี่ยวข้องอาจเปลี่ยนแปลงไปตามแต่ละพื้นที่ นอกจากนั้นแล้ว ลักษณะสำคัญของข้อมูลข่าวลวงหรือ Fake News นี้ยังสะท้อนให้เห็นว่า “ข่าวลวงมักเกิดขึ้นใน

ช่วงเวลาที่มึเหตุการณั้สำคัญหรือวิกฤตการณั้เกิดขึ้น” ซึ่งในกรณีของโควิด-19 ก็เป็นเหตุการณั้สำคัญที่มีผลกระทบต่อผู้คนทั่วโลก ทำให้ข่าวลวงที่เกี่ยวข้งกับโควิด-19 เกิดขึ้นเป็นจำนวนมากด้วยเช่นกัน

ข้อมูลข่าวลวงประเด้นโควิด-19 ที่ศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวงในระดับภูมิภาคของโคแฟค (ประเทศไทย) จังหวัดอุบลราชธานีได้พบและมีความทับซ้อนกับข่าวลวงของส่วนกลางและภูมิภาคอื่น ๆ นั้น สอดคล้องกับงานศึกษาเรื่องจริยธรรมสื่อกับการจัดการข่าวลวงในสภาวะวิกฤต (วัชร จิรฐิติกาลกิจ และคณะ, 2566) ที่แสดงให้เห็นว่าสถานการณ์วิกฤตจากเหตุการณ์โรคระบาด (Epidemic) จากโรคติดต่อหรือโรคที่ยังไม่ทราบสาเหตุของการเกิดโรคอย่างแน่ชัดแต่อาจแพร่ไปสู่ผู้อื่นได้อย่างรวดเร็ว รวมถึงโรคติดต่ออุบัติใหม่-อุบัติซ้ำ ที่มีอันตรายร้ายแรงต่อสุขภาพและชีวิตของประชาชน มักจะทำให้เกิดข่าวลวงที่เกี่ยวข้งกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรค ข่าวลวงเกี่ยวกับสถานการณ์ผู้ติดเชื้อ หรือข่าวลวงเกี่ยวกับกลุ่มต่อต้านการป้องกันหรือการรักษาทางวิทยาศาสตร์ เป็นต้น

สถานการณ์วิกฤตจากเหตุการณ์โรคระบาดดังกล่าวทำให้เกิด “การแพร่ระบาดของข้อมูล (Infodemic)” พบได้ทั้งข้อมูลเท็จที่เกิดจากความตั้งใจ หรือไม่ตั้งใจ รวมถึงการปล่อยข่าวที่บิดเบือนเพื่อให้เกิดความวุ่นวาย ซึ่งคนส่วนใหญ่ยังขาดความเข้าใจในบริบทของสังคมที่มีความละเอียดอ่อนจึงตกเป็นเหยื่อของข่าวลวง/ข่าวปลอมได้ (วัชร จิรฐิติกาลกิจ และคณะ, 2566) สอดคล้องกับผลการสำรวจข้อมูล “ทำไมต้องค้นหาความจริงร่วม: Why Cofact Matters” ของณภัทร เรืองนภากุล และรติ ธนารักษ์ (2564) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าข้อมูลลวงในลักษณะของข้อมูลที่กระทบต่อสุขภาพและชีวิตเป็นข้อมูลที่ถูกตอบแบบสำรวจกังวลมากที่สุดในระดับ 37% โดยเหตุผลที่คิดว่าข้อมูลลวงนี้น่ากังวลมากที่สุดเป็นเพราะชีวิตเป็นสิ่งที่สำคัญ ผลกระทบต่อเรื่องสุขภาพอาจส่งผลกระทบรุนแรงถึงขั้นเสียชีวิต ความรู้ทางการแพทย์และด้านสุขภาพเป็นความรู้ที่คนเข้าถึงยาก เป็นต้น

ทักษะและประสบการณ์ของผู้คัดกรองข่าวลวง

ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าการตรวจสอบข้อมูลข่าวลวง และพิสูจน์หรือหักล้างข้อเท็จจริงของข่าวหรือข้อมูลที่ถูกสงสัยว่าอาจเป็นข่าวลวง ซึ่งการตรวจสอบข้อมูลข่าวลวงต้องอาศัยทักษะและประสบการณ์ในการทำงานด้านข่าวและสื่อสารมวลชน รวมถึงเครื่องมือและเทคโนโลยีต่าง ๆ ในการช่วยตรวจสอบข้อมูล เนื่องจากในกระบวนการตรวจสอบข่าวลวงเพื่อหาหลักฐานที่จะพิสูจน์หรือหักล้างข้อเท็จจริงนั้นอาจใช้วิธีการต่าง ๆ เช่น การใช้เครื่องมือตรวจสอบข้อมูลออนไลน์ การตรวจสอบจากแหล่งข้อมูลต้นทางในการค้นหาข่าวที่มีลักษณะน่าสงสัย หรือการใช้ผู้เชี่ยวชาญใน

การคัดกรองข่าวลวงนั้น ๆ ด้วยตนเอง เพื่อตรวจสอบแหล่งที่มาของข่าว ตรวจสอบข้อเท็จจริงของข่าว ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของแหล่งที่มา และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล เป็นต้น

การใช้ผู้เชี่ยวชาญในการคัดกรองข่าวลวงนี้มีความสำคัญมาก เนื่องจากจะช่วยลดจำนวนข่าวลวงที่ต้องนำมาตรวจสอบ สามารถตรวจสอบข่าวลวงและขยายผลข้อมูลข่าวลวงที่ผ่านการตรวจสอบข้อมูลแล้วให้ทันต่อเหตุการณ์ได้ อย่างไรก็ตาม การใช้ผู้เชี่ยวชาญในการคัดกรองข้อมูลข่าวลวงนี้แม้จะเป็นวิธีที่มีประสิทธิภาพ แต่จะขึ้นอยู่กับทักษะและประสบการณ์ของผู้คัดกรองข่าวลวงมาก

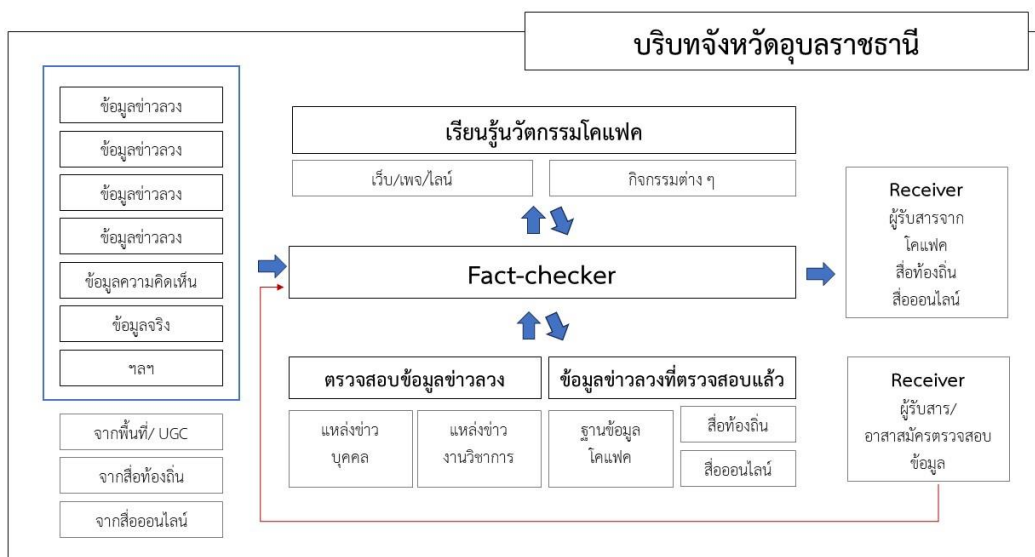
กรณีของศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวง จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ต้นทุนเดิมของผู้ดำเนินงาน/ผู้รับผิดชอบการดำเนินงานของศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวงในการเป็น “สื่อมวลชน” มาก่อนเป็นสิ่งสำคัญที่มีผลต่อกระบวนการดำเนินงาน โดยเฉพาะต้นทุนในเรื่องของ 1) การมีประสบการณ์มานานในการทำงานในพื้นที่ และประสบการณ์ทำงานในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของข่าวลวง และเรื่องของการรู้เท่าทันสื่อ 2) การมีความรู้ที่เกี่ยวข้องกับข่าวลวงและกระบวนการตรวจสอบข่าวลวง และ 3) การมีเครือข่าย ทั้งเครือข่ายเพื่อการตรวจสอบข่าวลวงและเครือข่ายเพื่อการขยายงานตรวจสอบข่าวลวงในพื้นที่ ต้นทุนเดิมดังกล่าวนี้ส่งผลอย่างสำคัญถึงกระบวนการตรวจสอบข้อมูลข่าวลวง สืบเสาะ คลี่คลายและขยายผลข้อมูล หรือการ “หาความจริงให้ปรากฏ” โดยประสบการณ์ของความเป็น “สื่อมวลชน” ยังส่งผลถึงความเชี่ยวชาญและความเข้าใจในกระบวนการตรวจสอบข้อมูลข่าวสารจาก “แหล่งข่าว” และรู้จัก “แหล่งข่าว” นั้น ๆ มาก่อนแล้วอีกด้วย ทำให้ขอให้อธิบายเรื่องราวและหรือชี้แจงต่อประเด็นต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้น

ต้นทุนเดิมดังกล่าวนี้ยังอาจอธิบายเพิ่มเติมอีกได้ว่า การมีทักษะและประสบการณ์ในการทำงานด้านข่าวและสื่อมวลชนมาก่อนของผู้คัดกรองและตรวจสอบข่าวลวงช่วยให้สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น สามารถคัดกรองข่าวลวงได้อย่างแม่นยำ และสามารถเผยแพร่ผลการตรวจสอบข่าวลวงได้อย่างน่าสนใจ เข้าถึงประชาชน และข้อมูลการตรวจสอบข่าวลวงนั้นได้รับการยอมรับ สอดคล้องกับงานวิจัยของกันดั้ทพ เลิศฤทธิเศรษฐ์ (2562) เรื่อง “กระบวนการนำเสนอข่าวและการคัดกรองข่าวปลอมของรายการข่าวสถานีโทรทัศน์ช่อง 7HD” ที่แสดงให้เห็นว่า การเป็นผู้สื่อข่าวของช่อง 7HD นั้น คุณสมบัติที่สำคัญที่สุดก่อนที่จะนำเสนอข้อมูลออกไป คือ วิจารณ์ญาณและการตั้งข้อสังเกตกับข่าวที่ได้รับ จะต้องวิเคราะห์ข่าวได้ ทั้งในแง่ของความจริง ความถูกต้อง และเนื้อหาสาระที่จะนำเสนอ เพื่อยืนยันข้อเท็จจริงและเนื้อหาข่าวนั้น และ/หรือ ตรวจสอบว่าข้อมูลข่าวที่ได้รับมานั้นเป็นข่าวจริงหรือข่าวปลอม ดังนั้น ประสบการณ์และ

ความสามารถในการเสาะแสวงหาวิธีการตรวจสอบข้อมูล โดยเฉพาะจากแหล่งข้อมูลหรือแหล่งข่าว จึงเป็นเรื่องจำเป็นและเป็นด่านแรกในการทำงานข่าว

องค์ความรู้ใหม่

ข้อมูลจากการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ผลการวิจัย เรื่อง “การตรวจสอบข่าวลวงในระดับภูมิภาค: กรณีศึกษาศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวง จังหวัดอุบลราชธานี” พบองค์ความรู้ใหม่ ดังแบบจำลองกระบวนการตรวจสอบข่าวลวงและขยายผลข้อมูล ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 3 กระบวนการตรวจสอบข้อมูลข่าวลวงและการขยายผลข้อมูล

ภาพในข้างต้นนั้นแสดงให้เห็นว่าข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ที่มาถึงผู้ดำเนินงานของศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวงในระดับภูมิภาค จังหวัดอุบลราชธานีนั้นมีทั้งข้อมูลข่าวลวง ข้อมูลข่าวสารเท็จ ข้อมูลความคิดเห็นต่าง ๆ ตลอดจนข้อมูลข่าวสารที่เป็นเรื่องจริง ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ดังกล่าวนี้นี้มีปริมาณมากและไหลเวียนทั้งจากช่องทางการสื่อสารภายในพื้นที่และจากสื่อสังคมออนไลน์ ในลักษณะของ “สื่อนามิข่าวสาร” ดังนั้น ในกระบวนการตรวจสอบข้อมูลและขยายผลข้อมูลข่าวลวงที่ได้รับการตรวจสอบเรียบร้อยแล้ว ผู้รับข้อมูลข่าวสารทั้งข้อมูลข่าวลวง และ/หรือข้อมูลข่าวจริงจึงจะต้องยกระดับตัวเองจากการเป็นเพียง”ผู้รับสาร” ช่วยกันตรวจสอบข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้รับมาช่วยกันค้นหาข้อเท็จจริงให้ได้ และขยายผลการตรวจสอบข้อมูลต่าง ๆ ในฐานะ “ผู้ตรวจสอบความ

จริงร่วม” ด้วย โดยสิ่งที่จะต้องดำเนินการ คือ ผู้ตรวจสอบความจริงร่วมจะได้รับการ “เติมความรู้” ก่อนการตรวจสอบและขยายผลข้อมูลข่าวหรือ ซึ่งนับว่าเป็นปัจจัยนำเข้า หรือ input ที่สำคัญสำหรับกลไกที่เป็นทางการในการเติมความรู้ คือ การเรียนรู้วิธีการใช้เครื่องมือหรือนวัตกรรมโคแฟค ทั้งที่โคแฟค (ประเทศไทย) ได้จัดขึ้นหรือของหน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ ที่มีบทบาทสำคัญในกระบวนการตรวจสอบข้อมูลข่าวลวง และ/หรือภาควิชาการ สถาบันการศึกษาและองค์กรวิชาชีพสื่อ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ควรส่งเสริมความร่วมมือระหว่างศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวงในระดับภูมิภาคกับหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยอาจจัดตั้งกลไกความร่วมมือหรือโครงการความร่วมมือต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนการทำงานร่วมกัน เช่น โครงการแลกเปลี่ยนข้อมูล โครงการฝึกอบรม เป็นต้น
2. ควรสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการตรวจสอบข้อเท็จจริงและปลูกฝังความรู้เท่าทันสื่อรู้เท่าทันข่าวลวงแก่ประชาชนและเผยแพร่ข้อมูลที่ผ่านการตรวจสอบแล้วอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ เพื่อช่วยให้ประชาชนสามารถแยกแยะข่าวจริงจากข่าวลวงได้

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณคุณสุภิญญา กลางณรงค์ และคณะ จากโคแฟค (ประเทศไทย) สนับสนุนการดำเนินงานโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ที่สนับสนุนทุนเพื่อดำเนินโครงการ “การวิจัยและประเมินผลการดำเนินงานศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวง 7 ศูนย์ข้อมูล” พ.ศ. 2565 และขอบพระคุณคุณสุชัย เจริญมุขยพันธ์ ผู้ก่อตั้ง Ubon Connect ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญของการวิจัยและประเมินผลในโครงการนี้

เอกสารอ้างอิง

กันฐัทัฬ เลิศฤทธิเศรษฐฐ. (2562). กระบวนการนำเสนอข่าวและการคัดกรองข่าวปลอมของรายการข่าวสถานีโทรทัศน์ช่อง 7HD. (รายงานการค้นคว้าอิสระนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสื่อสารเชิงกลยุทธ์). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.

- ณภัทร เรืองนภากุล และรติ ธนารักษ์. (2564). รายงานการวิจัยเรื่อง “ทำไมต้องค้นหาความจริง
ร่วม : *Why Cofact matters*. เข้าถึงได้จาก <https://mgronline.com/entertainment/detail/9640000069306>
- นิษฐา หรุ่นเกษม นิศารัตน วิไลลักษณ์ และสุมินตรา พัฒชนะ. (2565). *การวิจัยและประเมินผล
การดำเนินงานศูนย์ข้อมูลตรวจสอบข่าวลวง 7 ศูนย์ข้อมูล*. กรุงเทพฯ : โคแฟค
(ประเทศไทย) สนับสนุนการดำเนินงานโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริม
สุขภาพ (สสส.)
- พรรณวดี ชัยกิจ และสุนนทิพย์ จิตสว่าง. (2564). การแพร่กระจายของข่าวลวงเกี่ยวกับการแพร่
ระบาดของโควิด-19 และมาตรการป้องกันของไทย. *วารสารรัชต์ภาคย์*, 15(40), 15-32.
- มานิจ สุขสมจิตร. (2564). *Fake News: ข่าวลวง ข่าวปลอม*. กรุงเทพฯ : สมาคมนักข่าว
นักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย. เข้าถึงได้จาก <https://tja.or.th/view/pr-news/1332786>
- วัชร จิรฐิติกาลกิจ และคณะ. (2566). *จริยธรรมสื่อกับการจัดการข่าวลวงในสภาวะวิกฤต*.
กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการ
โทรคมนาคมแห่งชาติ (สำนักงาน กสทช.).
- Humprecht, E. (2020). How do they debunk “fake news”? cross-national comparison
of transparency in fact checks. *Digital Journalism*, 8(3), 310-327. DOI:
10.1080/21670811.2019.1691031
- Wardle, C. (2017). *Fake news. It's complicated*. Retrieved from <https://firstdraftnews.org/articles/fake-news-complicated/>.

